

РУС ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ МЕТОДИКАСИ

*Нурмаматов Бобур Ботирович, Термиз давлат
педагогика институти “Рус тили ва адабиёти” кафедраси
ўқитувчиси*

МЕТОДОЛОГИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

*Нурмаматов Бобур Ботирович, преподаватель
кафедры “Русский язык и литература” Термезского
государственного педагогического института*

METHODOLOGY OF THE RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

*Nurmamatov Bobur Botirovich, lecturer of the
Department of “Russian Language and Literature” Termez State
Pedagogical Institute*

<https://orcid.org/0009-0007-1604-1409>

e-mail:
jzerokhaos@gmail.com

Аннотация: Рус тилини ўқитиш методикаси мактабгача ёшдаги болаларга тил ўргатишдан бошланади. Рус тилини ўргатишнинг биринчи усули амалиётдир. Психология-педагогика жараёни жамият эҳтиёжларига мувофиқ келади. Бу эҳтиёжларнинг асосида коммуникация воситалари турибди. Коммуникация воситалари талабаларнинг тил хусусиятларига қараб уларни рус тилини ўргатиш усуллари белгилайди. Рус тилини ўргатиш методикаси адабий қисмлар, тил қўникмалари, грамматик тушунчалар, тил тизимининг вақт ўтиши билан ўзгариши (ассимиляция) ва бошқа тилишунослик соҳаларидан иборат. Методология, педагогика, психология ва фалсафа фанлари кесилиган жойда жойлашган. Ушбу фанлар умумий қизиқишга эга.

Калим сўзлар: тил деталлари, рус тили, усуллар, методология, адабиёт.

Abstract: The methodology of teaching the Russian language begins with the initial stage of education — learning the language by preschool and primary school children. The main teaching method is a practical approach. Psychological and pedagogical processes are closely related to the needs of society, which are based on the means of communication. These means, taking into account the linguistic characteristics of students, determine the choice of teaching methods. The methodology includes literary material, language skills, grammatical concepts, historical development of the language (including assimilation processes) and other elements of linguistic science. The methodology of teaching the Russian language intersects with pedagogy, psychology and philosophy, forming a scientific base through their interrelation.

Keywords: language structure, Russian language, teaching methods, methodology, literature.

Аннотация: Методика преподавания русского языка начинается с начального этапа обучения — изучения языка детьми дошкольного и младшего школьного возраста. Основной метод обучения — практический подход. Психолого-педагогические процессы тесно связаны с потребностями общества, в основе которых лежат средства коммуникации. Эти средства, с учётом языковых особенностей учащихся, определяют выбор методов преподавания. Методика включает литературный материал, языковые навыки, грамматические понятия, историческое развитие языка (в том числе процессы ассимиляции) и другие элементы лингвистической науки.

Методология преподавания русского языка пересекается с педагогикой, психологией и философией, формируя научную базу через их взаимосвязь.

Ключевые слова: структура языка, русский язык, методы обучения, методология, литература.

КИРИШ. Тил инсон тасарруфидаги энг кизик воситалардан биридир. Тилни тўғри фойдаланиш учун тилнинг хусусиятлари ва деталларини ўрганиш керак (Егорова, 2008). Методика талабаларнинг тил тушунчаси ва таҳлил кўникмаларини синовдан ўтказиш учун мўлжалланган (Львов, 2007). Лингвистик таҳлил тил даражаларининг фарқини аниқлайди (Galay, 2012). Методология талабаларнинг билим ва кўникмалар даражасига таъсир кўрсатади. У муваффақият ва хатолар сабабларини аниқлайди. Рус тили ўргатишда тўрт асосий қоида бор: биринчиси – «нега», иккинчиси – «нимани ўргатиш керак», учинчиси – «қандай ўргатиш», тўртинчиси – «бошқа усулдан фойдаланиш мумкинми?»

Методология, педагогика ва фалсафа ижтимоий фанлар бўлиб, шахсият йўналишларини ўрганади. Улар тил асослари, ўқитиш мақсадлари ва вазифаларини таҳлил қилади. Рус тили методологияси фалсафа, психология, педагогика ва лингвистика методологиялари билан ҳамкорлик қилади. Бу ҳақда Бабайцева «Рус маданияти» китобида батафсил ёзган (Барабанова, 2014). Тилшунослик бошқа фанлар билан бевосита боғлиқ. Методология ва фалсафа ўзаро боғлиқдир. Тил ва фикрлаш фанлари яқиндир. Жамият ва фанлар ўртасида алоқа бор. Бу натижалар методологияни такомиллаштиришга ёрдам беради (Барабанова, 2014).

Рус тили методологияси педагогика, психология ва фалсафа соҳалари кесишган дисциплина ҳисобланади. Ушбу фанлар умумий кизиқишга эга (Барабанова, 2014).

1844 йили Буслаев «Рус тили ўқитиш ҳақида» машҳур асарини ёзган. Бу асарда биринчи марта миллий педагогика тарихида методологик тизим тақдим этилган (Барабанова, 2014). Буслаев «ўқитиш усули» ва «ўқитиш методи»ни ажратиб кўрсатади. У асосан талабаларнинг сўзлашувда тўғри маълумотдан фойдаланиш қобилиятини ўрганган. Буслаев билим ва кўникмалар, ўқиш ва машқ қилиш каби гуруҳларни ажратган.

Иккинчидан, Буслаев ўқувчиларнинг ўқиш қобилияти тил ўрганишда муҳим эканини таъкидлайди. У икки усулни ажратади: ўқувчи ҳақиқатни ўқитувчи ёрдамида топади (эвристик усул) ёки мавжуд тил билимлари ўрганилади (догматик усул). Оддий ҳолда биринчи усул афзал кўрилган.

1911 йилда Алферова «Ўрта мактабда она тили» китобини нашр этган, 1952 йили Щерба «Рус тили» дарсликларини ёзган. Бу китобларда нутқ, тинглаш, ўқиш ва ёзиш орқали тил тизимини ривожлантириш зарурлиги ёритилган. Щерба методологиясини шундай ташкил этган. У рус тили ўқитишнинг энг яхши усуллари — грамматикани ўқиш, адабий мисолларни ўқиш ва тизимли машқлар эканини таъкидлаган. У умрбод совет университетлари сифатини ошириш, дарсликлар тайёрлаш ва мактаб дастурларини такомиллаштиришда ишлаган. Щерба ва унинг шогирдлари рус луғатчилари тайёрлашда асосий ишни бажарган (Ларин, 1977).

Тадқиқот доирасида рус тили ва адабиёти ўқитиш усуллари бўйича нашр этилган академик манбалар, илмий мақолалар, кандидатлик диссертациялари ва китоблар ўрганилди.

АДАБИЙ ШАРҲ. Рус тили – рус халқи миллий тили сифатида нутқ шаклланиши ва такомиллашувининг асосидир. Тил нафақат аниқ нутқ воситаси, балки фикрлаш воситаси ҳамдир. Тил ривожланиши фикрлашни тарғиб этади, фикрлаш эса тилни ривожлантиради. Таҳлил объектларни қисмларга ажратишни, синтез эса уларни бутунлай ўрганишни билдиради. Тил ва нутқ феноменларини ўрганишга умумий таҳлил ва синтез усуллари таъсир кўрсатади. Сўзнинг фонетик таркиби, қисмлари таҳлили, синтактик таҳлил каби усуллар объектларни қисмларга бўлишга асосланади. Рус тили дунёдаги энг бой тиллардан бири эканлиги маъқулланган факт. К.Г.Паустовский ёзган: «Ватанга ҳақиқий муҳаббат тилга муҳаббатсиз бўлмайди». «Дастлабки дастурда...» рус тилини ўрганиш мақсадларидан бири фуқарони ва ватандошни

тарбиялаш, рус тилини маънавий, ахлоқий ва маданий киммат сифатида тушуниш эканлиги кўрсатилган. Дарслар учун материаллар, аудиовизуал воситалар ва машқ турлари танлаганда талабаларни рус лексикаси ва идиоматик ифода бойликларини очишга, тилнинг барча хусусиятларини ўз ифодасига эга бўлишга рағбатлантириш мақсад қилинган.

РУС АДАБИЁТИ ЎҚИТИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ПРИНЦИП. Рус тили ўқитишда бадиий асарлардан фойдаланилади. Талабалар тил моделлари — тасвирлов, аргументатив ва ҳикоялаш турларини яратишни ўрганадилар. Бу принцип талабаларнинг қобилиятларига қараб индивидуал ёндашув орқали амалга оширилади. Компетенцияга асосланган бундай дифференциал ёндашув мисоли сифатида «диктовкада осон хатога йўл қўйиладиган сўзлар рўйхатини тузиш» вазифаси келтирилади. Кейин талабаларга:

1. Бу сўзлар қайси сўз туридан эканлигини аниқлаш;
2. Сўздан иборат жумлани тузиш;
3. Сўздан бошқа сўзларни тузиш (қанчалик кўп бўлса шунчалик яхши) топшириқлари берилади.

Бу машқлар диққатни ривожлантириш учун жуда фойдали. Уларнинг даражаси: механик кўчириш, сўз турини аниқлаш ва ижодий синтез — янги сўзлар яратиш.

ГРАММАТИКА ВА ИМЛО УСУЛИ. Унга ёзиш ва каллиграфия ўргатиш, грамматик

тушунчалар ва имлони шакллантириш киради. Талабалар тилни ўрганиладиган предмет сифатида англайди, таҳлил ва синтез қилади. Улар тўғри жумлалар қуришни ва ёзиш кўникмаларини ривожлантиради, бу кўникмалар нутқдан фарқ қилади. Тил ривожланиши методикаси болалар луғатини бойитиш ва оғзаки ҳамда ёзма кўникмаларни ривожлантиришга йўналтирилган.

ХУЛОСА. Тадқиқот усули — умумий методик тизимнинг муҳим қисмидир, ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги ўзаро алоқани ташкил этади, уларнинг биргаликдаги фаолиятининг усуллари жамланмасидир. Рус тили ўргатиш назарияси ва амалиётида ягона классификация йўқ. Айрим олимлар билиш фаолияти хусусиятларига асосланган дидактик таснифдан фойдаланади. Лернер беш усулни ажратади: тушунтирувчи-иллюстратив, репродуктив, муаммони парчалаш усули, қисман излаш (эвристик) ва тадқиқот усули. Унга кўра, билим манбалари ва ўқитувчи билан ўқувчи ҳамкорлиги ташкил этилиши усуллари асосий роль ўйнайди.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Алферова, А.Д. (1911). Родной язык в средней школе. Опыт методики
2. Бабайцева В. (1997). Русский язык. Москва.
3. Барабанова, М. (2014). Методика преподавания русского языка. Москва: Тула.

